

## LINGVISTINĖS PASTABOS

## Prašymo raiška M. Mažvydo raštuose

Kalbos etiketui paprastai rūpi įvairios pokalbio, t. y. sakininės kalbos, situacijos: kreipimasis, sveikinimasis, prašymas, atsiprašymas, kvietimas, padėka ir pan. Nagrinėdami rašytinius tekstus galime pastebėti kalbos etiketo atspindžių, t. y. juose atkuriamų pokalbio bruožų. M. Mažvydo raštuose galima rasti prašymo, kreipimosi, padėkos raiškos.

Prašymas – viena iš kalbos etiketo situacijų, kai adresantas žodžiu (ar raštu) kreipiasi į adresatą, kad šis ką duotų arba atliktų (neatliktų) kokį veiksmą. Paprastai prašymas laikomas vienu iš skatinimo būdų (Vaitkevičiūtė 1964, 219–222). Prašymas gali būti įvairaus intensyvumo: nuo maldavimo, kai adresatas visiškai priklauso nuo adresanto valios, iki liepimo (įsakymo), kai adresantas privalo paklusti adresato valiai (Čepaitienė, 1998, 109–110). M. Mažvydo raštuose (Baltos lankos, 1994; prie pavyzdžių nurodomas šios knygos puslapis ir eilutė, skaičiuojant nuo puslapio viršaus) esama įvairaus intensyvumo prašymų.

M. Mažvydo raštų adresantai yra įvairūs. Čia kalbama knygų autoriaus ir tikinčiųjų vardu, kartais į tikinčiuosius kreipiamasi Dievo ar kitų su krikščionyste susijusių asmenų vardu, o katekizmo eiluiotoje prakalboje sakoma: „KNIGIELES Pačjas byla“ 54<sub>1-2</sub>, t. y. kreipiamasi pačios knygelės vardu. Kiekvienas adresantas kreipiasi ir į tuos pačius, ir į skirtingus adresatus. Prašymo raiška dažniausiai priklauso nuo adresato ir adresanto santykių.

Pagrindinis M. Mažvydo raštų adresantas – pats autorius. Jis prašydamas kreipiasi į tikinčiuosius ar kitatikius apskritai, į tautiečius (lietuvius ir žemaičius), į šeimos žmones (vyrus, moteris, sūnus, dukteris), į ūkininkus ir jų šeimynykščius, į Dievą, Jėzų Kristų, Mariją, į bažnyčios tarnus, į Ragainės valdovą. Tik kartais katekizmo prakalboje adresantą sunku nustatyti, nes ne visada aišku, kur kalbama autoriaus, o kur – pačios knygelės vardu.

Prašymo raiška, kreipiantis į tikinčiuosius ar kitatikius, yra įvairi ir beveik nepriklauso nuo adresatų socialinės padėties. Dažniausiai knygos autorius yra tarsi aukštesnio rango, visa išmanančiojo pozicijoje, todėl su tikinčiaisiais kalbama įsakmiai, ne tiek prašant, kiek nurodant, ką pastarieji privalo daryti. Toks prašymas M. Mažvydo

paprastai reiškiamas tiesioginiu imperatyvu. Jį parodo vientisiniu tariniu einančios liepiamosios nuosakos daugiskaitos 2 asmens formos, pvz.: *Veißdekiet ir dabakietefe ßmanes wyfas* 54<sub>12</sub>, *Suneley makiekietefe* 62<sup>21</sup>, *VJrai miliekiet materis iufu* 79<sub>11</sub>, *TJewai, ne ingi wadßiakiet rußtiben funeliu iufu* 81<sub>11-12</sub>, *Sumus klausikiet gimditau iufu* 81<sub>20</sub>, *Todel biloket: Tewe musu* 159<sub>6-7</sub>, *Cza ius Gimditoieil/ Gentis ir Kumai dabokete i patis* 178<sub>1-3</sub>, *Paßinket nu tikrai ßeklus* 227<sub>4</sub>, *Weßket iau schwenta ßiwatal/ [...] Bei Diemwi dewakowet* 231<sub>10-14</sub>, *Gedaket Diemwi/ schlowinket io warda/ dariket schüam taka* 331–332<sub>10-3</sub>, *Garbinket Wiefchpati wißi pagonis: garbinket warda wiefchpaties* 505<sub>9-10</sub>. Jei kreipiamasi į vieną asmenį, vartojamas vienaskaitos 2 asmuo: *Potam ßmogau dabok* 198<sub>17</sub>, *Gedok ko nas Chrißczonis/ Laupßink nu fu gießmemis* 248<sub>4-5</sub>, *Czeßti dük ßmogau bei garbe* 391<sub>11</sub>, *Klaufik koßnas Popeßißki* 415<sub>7</sub>, *Paßink Jefu ßmogau ghriefchnas/ Ir tu Turkau labai pißchnas* 464<sub>9-10</sub>. Tai būdinga ir dabartinės lietuvių kalbos vartosena (Paulauskienė, 1994, 322).

Labai retai pasitaiko tokių prašymų, kur adresatas – knygos autorius kreipiasi į bendruomenės narius liepiamosios nuosakos daugiskaitos 1 asmens forma, t. y. taip, tarsi pats būtų vienas iš bendruomenės narių, pvz.: *Schwenßkem dide tß schwente* 310<sub>9</sub>, *Su dzaukfmu ijau walgikem: Welikas tikra karwoiju* 310<sub>16-17</sub>, *Linkßmi bukem wißi Chrißczonis* 340<sub>15-16</sub>.

Kartais prašymas reiškiamas suvestiniu arba sudurtiniu tariniu. Suvestinio tarinio pagalbinę dalį sudaro modalinio veiksmazodžių turėti asmenuojama forma, o prasmine jo dalį – veiksmazodžio bendratis (plg. Labutis, 1994, 30–31), pvz.: *Vaißfias ßmogau neturi apleißti* 419<sub>14</sub>. Sudurtinio tarinio vardine dalimi eina būdvardžio arba neveikiamosios rūšies dalyvio vardininkas, pvz.: *Kaltas tu eßti artima milet* 419<sub>15</sub>, *Materis tikrimis wirams bukiet padotas kaipo ir Panui* 80<sub>3-4</sub>, *Todel tikrai buket linxmi/ Jog Diemwi eße prieglaußti* 230<sub>16-17</sub>, *Kantrus ir linxmi buket* 231<sub>14</sub>, *Koßna ßmogaus dußcha/ Nobaßnai buk Linxßma* 242<sub>14-15</sub>.

Keletą kartų prašymui reikšti vartojamas liepiamosios nuosakos 3 asmuo, sudarytas iš tiesioginės nuosakos esamojo laiko 3 asmens su priešdėliu *te-*. Kaip pažymi A. Valeckienė (1998, 81), tokios formos galinčios reikšti leidimą, pageidavimą, linkėjimą. Mažvydo raštuose, kai autorius kreipiasi į tikinčiuosius, taip išreikštas prašymas dažniausiai turi leidimo atspalvį, pvz.: *Teflinxnin wißi kurie nu itik ingi tawe/ amßinai teßdßang neßta tu apgini anus: te tur padukßti ant tawes/ tie kurie mil tawa warda* 556<sub>6-9</sub>. Ši forma vartojama ir tada, kai prašymas (liepimas) reiškia linkėjimą. M. Mažvydo raštuose užfiksuotuose pavyzdžiuose toks linkėjimas įgavęs užkeikimo atspalvį, pvz.: *Tefßiedißi ir tefßinügast didze neprietelei mana: tegrßcht atgalias ir tetur necßeßti labai weiße* 558<sub>6-9</sub>, *Tefußwerßfaje pikadeiey ingi pekla wißi pagonis kurie vßumimirßta Diewa* 566<sub>11-13</sub>.

Palyginti retai M. Mažvydo raštų adresantas autorius, kreipdamasis į žmones, prašymui reikšti vartoja atitinkamą leksiką, t. y. įvairias žodžių *praßti, melsti* formas. Tam dažnai vartojama liepiamosios nuosakos vienaskaitos 2 asmens forma, t. y. adresantas reiškia prašymą (liepimą) vienam adresatui. Tokie prašymai paprastai esti dvigubi: adresantas prašo adresatą, kad pastarasis prašytų ko nors kitą asmenį, pvz.:

*Melksieg didis ir mašas/ pana Jėsu Chriřtu/ idant mus apteifintu 120<sup>13-14</sup>, Melks nu didis ir mašas/ pona Jėsu Chriřtu/ Idant mus apteifintu 264<sup>2-4</sup>, Szmogau wienu Diawa turek/ [...]* Nug ijo pagalbas melks prafchik 454<sup>2-5</sup>.

Tik kartais adresantas, tarsi pasijutęs vienu iš bendruomenės narių, prašymą reiškia atitinkamų veiksmoždzių vienaskaitos 1 asmeniu. Taip prašymas formuluojamas Katekizmo pabaigoje kreipiantis į tautiečius: *PRafchau afch ius Letuwiniuks ir bemaiczius milešius bralius ir seferis [...]* idant ta trumpa makšla ičhmaktumbet 85<sup>6-10</sup>. Šitaip prašoma ir Parafrazio pradžioje: *MJeli prietelei Chriřtaus/ [...]* Graudindams todelei ičh pradžas ius prafchau/ idant ius/ [...] drauge fu manimi kalbetumbit/ *Malda pontjchka 639<sup>5-13</sup>*. Tokia prašymo forma pavartota ir „Formoje krikštijimo“: *Ataipo graudinu ir prafchau afch ius wiřšus/ kurie čzonai fuffirinkotieři/ ičh Chriřkščzonieřkos Meiles ir Wemiftes [...]* idant ius tikrai ing schirdi priemtumbite 153–154<sup>18-1</sup>. Kaip rodo pavyzdžiai, tokiems prašymams būdingi sudėtiniai sujungiamieji sakiniai: pagrindinis sakiny s parodo, kad veikėjas prašo, šalutinis sakiny nusako prašymo objektą. Kartą prašymas išreikštas suvestiniu tariniu: *Schiu gieřme eřti malda kurij turim wiřy prafřiti wenu balřu 89<sup>3-4</sup>*.

Kiek kitaip formuluojami prašymai, kai kreipiamasi į kunigus ir kitus bažnyčios tarnus. Kartais ir šių adresantų prašoma vartojant tiesioginį imperatyvą parodančias liepiamosios nuosakos vienaskaitos ar daugiskaitos 2 asmens formas, pvz.: *O ius kunigai pagal tuřu senu vreda Makikiet řmanes tatai wiřas pakliada 57<sup>21-22</sup>*. *Jei bus Persona motriřchkieři/ apwerřk taipo: Ape ghieř nefilwartaukiem 459<sup>2-4</sup>*. Dažniau pasitaiko netiesioginį imperatyvą rodančios liepiamosios nuosakos 3 asmens formos, kurios ypač dažnos Formoje Krikštijimo, pvz.: *Kada daug bernelu Chriřřtiiti atneřk/ tada Kunigas tepermaina Singulare in plurale, tu budu 149<sup>2,7</sup>* (nota), *Po Maldos Bařnicžas tarnas taip tebila Kudikelop 160<sup>1-3</sup>*, *Potam teklaus Bařnicžas tarnas tolaus nūg Kumu 162<sup>13-15</sup>*, *Potam teaplaista Bařnicžas tarnas Kudiki wandenimi/ ir tebila aukřtřtu ir permainitu balřu 164<sup>13-16</sup>*, *Potam tų malda tebila 165<sup>3</sup>*, *Ant pabangas tebila Bařnicžas tarnas 171<sup>10-11</sup>*, *Potam teperklaufa ghijřai ir tus katus 173<sup>3-14</sup>*, *Po Benedictus Kunigas kořoni teřaka ape Weczere Pona: Po Kořones tųjaus wiřřas Choras fu řmonemis te gieřt: Te Deum laudamus Lietuwifřkai 588<sup>6-9</sup>*.

Netretai prašymas (liepimas) išreiřkiamas suvestiniu tariniu, kurio pagalbinę dalį sudaro modalinio veiksmoždzio tureti asmenuojamoji forma ir pagrindinio veiksmoždzio bendratis. Taip paprastai reiřkiami įvairūs nurodymai, ką ir kaip turi atlikti bažnyčios tarnai, pvz.: *Potam tarnas Bařnicžas taip tur biloti Kumump 160<sup>8,10</sup>*, *Kunigas klausdams/ ir Kumai ařfakidami / taip tur biloti 162<sup>3-5</sup>*, *Potam tur Bařnicžas tarnas Sžmones Dekawoghimop ir maldopř graudinti/ tų budu taridams 165<sup>16-19</sup>*, *Jr potam (\* iog niekokio Warda netur/ tada tur buti wadentas N. ) 175<sup>4-6</sup>*, *Vakara meta bůk Nedeles/ alba řchwentes dienomis/ alba pra tomis dienomis Miřchpara turi pradeti paiunkitų budu 538<sup>13-16</sup>*, *Potam šiekelei alba patis Gaidas tur gedoti Antiphonas pradže/ kure tur wiřřas choras pabengti 539<sup>3-6</sup>*, *Potam choras/ ir wiřřa draugista/ iei mok/ tur giedoti Te Deum laudamus, Lietuwifřkai 544<sup>8-10</sup>*, *Jr potam Jutrina vřchrankindams wiřřas choras/ Benedica-*

*mus Domino, diel šekeliu Latiniskai/ bet diel šmoniū Lietuwiskai tur giedoti 545*, „*Atgedojus kiek priewalu ira Pfalmu/ Antiphona pirm Pfalmu gedotaiel/ tur atkartoti/ potam Responsorium tur giedoti/ ant tikra tona 585*”<sub>2-6</sub>. Kartais, kai prašymas įgauna leidimo atspalvį, pagalbinę suvestinio tarinio dalį sudaro asmenuojamoji veiksmožodžio galėti forma, pvz.: *Pabenges tą malda/ gal Bašņiczas tarnas Gimdītoius Gentis/ ir Kumus fekancziuu budu/ alba ligu iem graudinti 168*<sub>1-5</sub>.

Netiesioginio prašymo raiška galima laikyti dalį „Giesmės šv. Ambraziejaus“ deikacijos Ragainės valdovui: *Jau nu ije ifchsiunšdams tawa M. prieraschau, ir wietoye welikas pauta dowanojuj, pakarnai prašchidams; idant T. M. linkfma schirdi ta dowanele priėjiumbi 132*<sub>12-16</sub>. Čia prašymą rodo pusdalyvinė aplinkybė *pakarnai prašydams*.

Kaip jau minėta, kartais M. Mažvydo raštų adresantas – tikintieji (ar tikintysis). Šis adresantas paprastai prašymą kreipia į Dievą, Jėzų Kristų, Šventąją Dvasią, į kitus su krikščionių bažnyčia susijusius asmenis. Šių prašymų raiška gerokai skiriasi nuo tos, kai adresantas buvo knygos autorius. Tikinčiųjų vardu prašant minėtų esybių dažniausiai vartojamos prašymą parodančios leksemos, įvairios žodžių *prašyti, melsti* formos, paprastai einančios drauge su objektiniais veiksmožodžiais, nurodančiais, kokį veiksmą prašoma atlikti. Dažniausiai adresantas yra kolektyvinis, todėl tokių prašymų parodo esamojo laiko daugiskaitos 1 asmuo, pvz.: *Prašcham tawe Diewe tiewe Idant mums dotumbi tawa Schwentaie dwafe 91*<sub>2-4</sub>, *Prašcham tawe sunau Diewa Idant mums dotumbi tawa schwentagi šadi 91*<sub>8-10</sub>, *Wifšagalijis amšinaffis Dieue/ prašchom mes tawe ifch ifčziū schirdies 269*<sub>18-20</sub>, *Prašchom šušttilima tawa 425*<sub>7-8</sub>, *PRAScham tawe: Pone Diewe 436*<sub>9</sub>, *Prašchom tawe ifch dugno schirdies 649*<sub>3-4</sub>, *Meldžem tawe labai paklufnai / idant ta Kudikeli [...] malonei apšaugotumbi 167*<sub>6-10</sub>, *Meldžem mes tawe 293*<sub>4-5</sub>.

Kartais greta formų *prašom, meldžiam* vartojama objektinio veiksmožodžio liepiamoji nuosaka, pvz.: *Prašcham tawe dwafe schwenta [...] teifas weras mus ifchmakik 91*<sub>14-17</sub>, *Prašom nu Pone schwentaifis [...] Saugok tu mus ik bezžefu 218*<sub>16-19</sub>, *Prašchom tawe dūk mumus tawa schwentaie Dwaffe 420*<sub>11-12</sub>, *Impilk prašchom tawe wiefchpatie 355*<sub>13-14</sub>, *Jefau mara nutremk tawe mes meldem 471*<sub>15-16</sub>, *Pone tawe prašchom dūk mums dangaus tewifchkeje atilfi amšina 348–349*<sub>18-3</sub>. Šiuose pavyzdžiuose žodžiai *prašom, meldžiam* dar nepraradę veiksmožodžio funkcijų, jų asmens formas papildomai pabrėžia antrojeje frazės dalyje greta liepiamosios nuosakos formų esantys įvardžiai (*prašom mus išmokyk, prašom saugok mus, prašom duok mums*).

Beveik visuose minėtuose pavyzdžiuose žodis *prašom* yra frazės pradžioje, tai leidžia visą frazę skirti į 2 prasmines dalis, kurių pirmąją paprastai sudaro konstrukcija (*mes*) *prašom* (*tave*), o antrąją – liepiamosios nuosakos vienaskaitos 2 asmens forma. Taigi pati frazės sandara primena tiesioginę kalbą. Iš įprastos tiesioginės kalbos šios frazės išsiskiria tuo, kad autorius ir veikejas čia yra tas pats asmuo. Pirmąją šių frazių dalį paprastai sudaro autoriaus žodžiai, antrąją – veikejo žodžiai. Tik poroje pavyzdžių pirmiausia pasakyti veikejo, o po to – autoriaus žodžiai (*impilk prašom, marą nutremk meldžiam*), o vieną kartą autoriaus žodžiai įsiterpę į veikejo žodžius (*pone tave prašom duok*). Šias frazes galima skaidyti taip:

1) *Prašom Tave: duok mums Tavo Šventąją Dvasią*, arba:

*Prašom Tave:*

– *Duok mums Tavo Šventąją Dvasią;*

2) – *Įpilk, – prašom Tave, – Viešpatie, į tarnus Tavo dvasią tiesos ;*

3) – *Pone, – Tave prašom, – duok mums dangaus tėviškoje atilsį.*

Tokia konstrukcija prašoma Dievo ir tada, kai adresantas – vienas tikintysis. Čia pavartota veiksmožodžio *prašyti* būtojo kartinio laiko vienaskaitos 1 asmens forma: *Pašvęgiek prafschiau / ir ifchklaufik mane Wiefchpatie Diewe 574<sub>7-8</sub>.*

Dabartinėje vartosenoje pastebimi į šias konstrukcijas panašūs posakiai, kuriuose forma *prašom* vartojama tarsi įterpiny, pvz.: *pakvieskāt, prašom, prie telefono*. Tokios konstrukcijos laikomos svetimomis, jos taisomos infinityviniais posakiais (Gervė, 1964, 54; Kučinskaitė, 1985, 38).

Kartais, kaip ir kreipiantis į tikinčiuosius, adresantas nėra pasakomas, o tiesioginis prašymas reiškiamas įvairiais liepiamosios nuosakos vienaskaitos 2 asmens formos veiksmoždziais, pvz.: *At eik atpirtoyau βmoniu Parodik pannos czjstos waifu 194<sub>5-6</sub>, Pone Jef au atei! Szmones tu priprowik 201<sub>8-9</sub>, Pamek ir musu nobašništa / O karalau JESV CHRIfte 204<sub>11-12</sub>, Saldzoghī Diewa deiwīste/ Dūk mums dogaus karalīste 244<sub>14-15</sub>, Diewa funau atleifk murmus fūgrefchima 288<sub>4-5</sub>, Christe atnaughink ghrefchnas ifčas mu-fu 303<sub>2-3</sub>, Rodik mums tewa dangugi 357<sub>17</sub>, Tą czjšta Diewe palaiik / Nūg piktos wiefłæs apgink 394<sub>17-18</sub>.* Kai kreipiamasi į didesnį skaičių adresatų, vartojama liepiamosios nuosakos daugiskaita, pvz.: *Jus anialai f ilingi/ tarnaukiet teyfei wyfi 399<sub>1-2</sub>.*

Ypač retai M. Mažvydo raštų adresantas esti Dievas: jis kreipiasi į tikinčiuosius prašydamas (liepdamas) ką nors daryti. Ryškiausiai tokius prašymus parodo 10 Dievo įsakymų, kuriuose kalbama su kiekvienu tikinčiuoju tarsi atskirai ir prašymai reiškiami liepiamosios nuosakos vienaskaitos 2 asmeniu. Visi Dievo įsakymai trumpomis formulėmis yra išvardyti Katekizme, pvz.: *Ne tureki kytu Diewu preg manes 64<sub>12</sub>, Atmink idant diena schwenta schwestumbi 65<sub>2-3</sub>, Ne vřmuřchki 65<sub>7</sub>* ir pan. Dar kartą jie minimi „Giesmių krikščioniškų“ antroje dalyje esančioje to paties pavadinimo giesmėje. Čia Dievo įsakymai taip pat skelbiami dažniausiai vartojant liepiamosios nuosakos vienaskaitos 2 asmens formas, pvz.: *Kitu Diewu netureki/ Man tu wiflas nufiti-kiel/ ifch dugna fchirdes mīlek 432<sub>1-3</sub>, Newartok tu neczefliway/ warda Pona Diewa tawa 432<sub>4-5</sub>, Garbink ir klaufik wifłada/ tewa bei motina tawa/ ir ūfufik giems 432<sub>12-13</sub>, Nebuk ludiniks netejufis/ nemelūk tu prifchs artimus 433<sub>9-10</sub>, Artima moters nei hukāa/ negeifk 433<sub>13-14</sub>.* Šioje giesmėje vieną kartą Dievo prašymas reiškiamas suvestiniu tariniu, pavartojant modalinio veiksmoždzio *turėti* esamojo laiko vienaskaitos 2 asmens formą ir pagrindinio veiksmoždzio bendrąjį: *Sekma diena turi schwēsti 432<sub>8</sub>.*

Kaip rodo M. Mažvydo raštuose esančių prašymų analizė, dažniausiai adresantas knygos autorius tikinčiųjų ir bažnyčios tarnų prašo tiesioginį imperatyvą parodančiomis liepiamosios nuosakos formomis. Kai kreipiamasi į tikinčiuosius, paprastai vartojamas daugiskaitos 2 asmuo, rečiau – daugiskaitos 1 asmuo. Kai prašymai adresuoti kunigams ar kitiems bažnyčios tarnams, jie reiškiami daugiskaitos arba vienaskaitos 2

asmeniu. Kaip pastebi A. Valeckienė (1998, 79), kalbėdama apie dabartinės lietuvių kalbos vartosenos tendencijas, „liepiamosios nuosakos veiksmazodžių formos paprastai eina sakinio pradžioje, nors gali būti ir toliau sakinyje, ypač po prievieksmių“. Tokios raiškos esama ir M. Mažvydo raštuose, pvz.: *Neufstruktet bralei seferis 55*<sub>11</sub>, *Atmink šmogau bednas Koks tawa šiowatas 197*<sub>2</sub>, *Pašink šmogau tawa griekus 456*<sub>3</sub>, *Garbinket Wiefchpatii wiffi pagonis 505*<sub>8</sub>.

Netretai pasitaiko kitokia sakinio struktūra. Čia liepiamosios nuosakos veiksmazodžiai dažnai eina sakinio viduryje, paprastai po kreipinio, pvz.: *BRalei seferis imkiet mani ir skaitikiet 54*<sub>41</sub>, *SVnuos klaufikiet gimditaiu iuff u 81*<sub>20</sub>, *Pone Jefau ateik 201*<sub>8</sub>, *Ach mans mielas Jefuleli! Klok tau schwenta pataleli 228*<sub>17-18</sub>, *Diewa šunau atlejk mumus 288*<sub>4-5</sub>. Kartais tarp kreipinio ir liepiamąja nuosaka išreikšto tarinio esama kitų sakinio dalių, dažniausiai papildinio, rečiau – aplinkybių, pvz.: *Karalau macznus mus waldzok 318*<sub>19-20</sub>, *Szmogau wienu Diewa turek 454*<sub>2</sub>, *Appintoiau ant musu pawisdek 527*<sub>2-3</sub>, *Wiefchpatie lupas mana atwerk 584*<sub>3-4</sub>, *Berneleij nu giedoket 250*<sub>6</sub>. Retkarčiais sakinyse pradamas aplinkybę, pvz.: *Tadrin ius mane manesj prifartyntiek 55*<sub>13</sub>, *Potam šmogau dabok 198*<sub>17</sub>. Liepiamąja nuosaka išreikšto tarinio nukėlimą į frazės pabaigą veikiausiai lėmė tai, kad didžioji dalis M. Mažvydo tekstų yra eiliuota (giesmės, Katekizmo prakalba). Yra pastebėta, kad M. Mažvydo metrą lemia sakinių struktūra, kad autorius veiksmazodinius tarinius paprastai nukelia į eilučių pabaigą (Girdzijauskas, 1966, 55–56). Katekizmo eiliuotoje prakalboje M. Mažvydas 37 kartus pavartojo liepiamosios nuosakos formas, net 27 kartus jos baigia eilutę. Taigi tokia jų vartoseną aiškintina kaip tam tikra stilistinė eiliuotų tekstų ypatybė.

Trečiąjį liepiamosios nuosakos asmenį atitinkanti forma su priešdėliu *te-* vartojama tik autoriui kreipiantis į tikinčiuosius ar bažnyčios tarnus. Giesmėse ši forma paprastai vartojama sakinio pradžioje: *Tefilinxmin wiffi Laurie nusitik ingi tawe 556*<sub>6-7</sub>, *Te diekawo tau šmones Diewe 579*<sub>16</sub>. Tik retkarčiais prieš šią formą pavartojama aplinkybė, pvz.: *amšiniai tefidzauz neffa tu appini anus 556*<sub>7-8</sub>. „Formoje krikščijimo“ esančiuose nurodymuose bažnyčios tarnams ši forma vartojama tik sakinio viduryje, paprastai po laiko aplinkybės, pvz.: *Po Maldos Bašniczas tarnas taip tebila Kudikelop 160*<sub>1-3</sub>, *Všchrankandams Kunigas taip tebila 181*<sub>1-2</sub>. Kaip rodo pavyzdžiai, šio asmens formos M. Mažvydo raštuose sudaromos tik su priešdėliu *te-*, nerasta tokios raiškos, kur būtų pavartota dalelytė *tegu(l)*. Liepiamosios nuosakos 3 asmens formų vieta sakinyje įvairuoja: jos gali būti sakinio pradžioje, jo pabaigoje ar viduryje. Dabartinėje bendrinėje kalboje ši forma turi senovišką atspalvį, ji vartojama labai retai (DLKG 1994 343). Galima pastebėti, kad ir M. Mažvydo raštuose ji nėra labai dažna, paprastai vartojama tada, kai nurodoma, kas ir kaip turi būti padaryta.

M. Mažvydo raštuose prašymą reiškia skirtingi adresantai: pats knygos autorius, tikintieji, kartais – Dievas ar kiti su krikščionyste susiję asmenys. Visi jie kreipiasi į tikinčiuosius arba vieni į kitus. Nuo adresanto ir adresato santykių priklauso prašymo raiška. Knygos autorius į tikinčiuosius dažniausiai kreipiasi liepiamosios nuosakos 2 asmens formomis, rečiau – 3 asmeniu. Palyginti retai šis adresantas prašydamas krei-

piasi į tikinčiuosius veiksmazodžiais *prašyti, melsti*. Į bažnyčios tarnus kreipiamasi įvairiais liepiamosios nuosakos asmenimis, palyginti dažnai (ypač – „Formoje krikštijimo“) vartojant 3 asmenį. Neretai prašymas, adresuotas kunigams, reiškiamas suvestiniu tariniu.

Tikinčiųjų vardu paprastai kreipiamasi į Dievą, Jėzų Kristų, Šventąją Dvasią ir pan. Šiais atvejais prašymas dažniausiai reiškiamas įvairiomis leksemų *prašyti, melsti* formomis: esamojo laiko daugiskaitos 1 asmens forma *prašom* kartu su liepiamosios nuosakos formomis. Prašymui reikšti vartojamos ir įvairių veiksmazodžių liepiamosios nuosakos vienaskaitos 2 asmens formos.

Dievo vardu į tikinčiuosius paprastai kreipiamasi liepiamosios nuosakos vienaskaitos 2 asmens forma, pabrėžiant asmeninį Dievo ir kiekvieno tikinčiojo santykį. Labai retai Dievo prašymas reiškiamas suvestiniu tariniu.

Prašymą reiškiančių liepiamosios nuosakos formų vieta sakinyje laisva. Jos gali būti ne tik dabartinei lietuvių kalbai būdingoje sakinio pradžios pozicijoje, bet ir jo viduryje ar gale. Tai sietina su tuo, kad didžioji dalis M. Mažvydo raštų – eiliuoti, taigi specifinis formų vartojimas rodo eiliuotos kalbos formavimosi ypatumus. „Formoje krikštijimo“ dažnai vartojamos 3 asmens formos rodo, kad jų vieta sakinyje taip pat buvusi laisva.

#### LITERATŪRA

Čepaitienė G., 1998, Prašymą ir liepimą reiškiantys lietuvių kalbos veiksmazodžiai. – *Linguistica Lettica: Latviesu valodas institūta žurnāls*, t. 2, 101–114.

DLKG, 1994 – Dabartinės lietuvių kalbos gramatika, Vilnius: Mokslo ir encikl. leidykla.

Gervė M., 1964, Dėl vienos mandagumo konstrukcijos. – *Kalbos kultūra*, sąs. 7, 53–54.

Girdzijauskas J., 1966, Lietuvių eilėdara: Silabinės-toninės sistemos susiformavimas. Vilnius: Vaga.

Kučinskaitė A., 1985, Lietuvių kalbos etiketas. Vilnius: Mokslas.

Labutis V., 1994, Lietuvių kalbos sintaksė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, t. 2.

Paulauskienė A., 1994, Lietuvių kalbos morfologija. Vilnius: Mokslo ir encikl. leidykla, 1994.

Vaitkevičiūtė V., 1964, Kai kurios skatinimo rūšys ir jų reikšimo būdai lietuvių kalboje. – Lietuvos TSR MA darbai, ser. A. 1 (16), 219–226.

Valeckienė A., 1998, Funkcinė lietuvių kalbos gramatika. – V.: Mokslo ir encikl. leid. institutas, 1998.

*Giedrė Čepaitienė*

Šiaulių universitetas  
Lietuvių kalbos katedra

Įteikta  
1998 m. birželio mėn.

#### Vilkaviškio šnektos kirčiuotų [ie], [uo] kiekybės santykiai

Jau gana seniai pastebėta, kad tvirtagaliai [ie], [uo] ilgsmi už tvirtapradžius: bendrinėje kalboje A. Tekorius (1972, 130) statistiškai apdorotais G. Daugirdaitės (1970, 55) duomenimis jų santykis siekia maždaug 1,17 : 1.